

Ioannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomena.

Postquam Angelus Maius Spicil. Rom. V. p. 247 in Ambrosianae bibliothecae codice *Iohannis Tzetzae commentarium ingentem in Aristophanis comoedias* extare indicavit, magna inter uiros doctos orta est suspicio, hoc esse illud ipsum *Caecii commentum comoediarum Aristophanis*, e quo is, qui scholium Plautinum a Ritschelio a. 1838 e codice Romano editum scripsit, eximia de Ptolemaeorum bibliothecis deque Homeri carminibus a Pisistrato in ordinem redactis testimonia se hausisse dixerat. Quo factum est ut, cum Mediolani uersarer, cupide illum librum peterem: nec fefellit opinio. Inueni enim Aristophanis fabulas tres Plutum, Ranas, Nubes plurimis scholiis illustratas et illis praefixa ipsa quae quaesiueram, quanquam multo quam expectaueram copiosiora, prolegomena. Est autem codex C. 222 sup. 4 mai. hombycin. saec. XIII. „ex libris Georgii Merulae“ ut ascripsit Maius, litteris, maxime in scholiis et disputationibus grammaticis minutissimis, hic illic etiam admodum detritis et multis scripturae compendiis scriptus. Continet autem graecos poetas scholiis instructos complures, relictis inter binos poetas vel binas poetarum fabulas aliquot schedis, quae partim eadem, partim alia ut videtur, sed vix recentiore manu commentariis quibusdam et brevibus sententiis grammatici maxime argumenti oppletac sunt. Dabo igitur primum, ipsius libri ordinem secutus, ho-

rum poetarum indicem et brevem disputationum grammaticarum, quae interpositae sunt, notitiam: quanquam has quidem nihil fere nisi inanes Byzantinorum grammaticorum nugas continere, saepe etiam scripturae negligentia lusui cuidam librarii quam doctae commentationi similiores esse moneo.

Fol. 3—13. *Aeschylī Septem ad Thebas*. Schedae 1 et 2 enim, in quibus initium fabulae Aeschyleae nunc obtruncatae scriptum erat, ut paucae quaedam aliae codicis chartae, antiquis perditis saeculo XV. adiectae sunt. 14 et 15 saec. XV. litteris carent. 16—18 variae sententiae et disputationes grammaticae, in quibus sunt haec: ἡ βιβλιοθήκη τοῦ φιλαδέλφου πτολεμαίου ἣν ἀπέθηκεν ἐν ἀλεξανδρείᾳ εἶχεν βιβλίων μυριάδας ςδ. — τὰ πάθη τῶν στίχων — περὶ ἀνακρεοντείων στίχων — περὶ κοινῆς συλλαβῆς. 19—39 *Aeschylī Persae*. 40—42 dispp. varr. ἐρρενίου φίλωνος, γυνῶσις τῶν ἡλικιωῶν — εἰς λουκιανὸν στίχοι all. 43—108 *Aristophanis fabulae cum Tzetzae scholiis*. Inter Nubes et Ranas interpositae sunt disputationes metricae, reliquis quae in hoc codice insunt similis argumenti commentariis longe et meliores et diligentius scriptae: e quibus alio tempore quaedam proferre mihi propositum est. 109—175 *Lycophronis Alexandra* cum commentario Tzetzae. 176—180 r. *Hesiodi scutum Herculis*, ὑπόθεσις σὺν Θεῷ τῆς ἀσπίδος ἐξηγήσεις τοῦ τζέτζου κν. ιω. 180 u. varia. τοῦ τζέτζου ὅτι ὁ Ὀλυμπιονίκης Θαλῶ ἐλαίης ἐστεφανούτο. 181—206 r. *Pindarus* fin. ἀρούρης (?). 206 u. — 218 varia. ἀρχὴ σὺν Θεῷ τοῦ λεξικοῦ κατὰ στοιχεῖον. ἀλεῖσθαι σημαίνει τὸ μυληθῆναι: desinit in ω littera 208 u. — ἕτεραι λέξεις. φέρειτρον ἡγουν φόριον ἐστὶ δὲ καὶ τοῦ νεκροῦ ἡ κλίνη — ἐτυμολογικὸν κατὰ στοιχεῖον. ἀλδαίνω τὸ θεραπεύω παρὰ τὸ ἄρδω. — ἕτερον ἐτυμολογικὸν κατὰ στοιχεῖον. — 215 ἀρχὴ τῶν διαλέκτων, ad quae ascripta sunt haec: ιω. γραμματικῷ ἀλεξανδρέως. γράφει δὲ καὶ ὁ κορίνθιος πάνν καλῶς περὶ διαλέκτου ἐν καὶ ἔχω. — 219—253 *Hesiodi opera et dies*. τοῦ τζέτζου ἐξηγήσεις τῶν ἔργων καὶ ἡμερῶν ἡσιόδου. 253—255 varia. De Musarum nominibus. — ἐρ-

γίνου φιλοσόφου περὶ ἀκυρολογίας — πυθαγόρου παραινέσεις. — παροιμίαι θερμάδεις (ἄβρωνος βίος sup. ἄκρη ἄψασθαι τῷ δακτύλῳ). — 256—299 *Oppiani Halieutica* cum paucis scholiis, praecedente argumenti expositione longissima. 258 u. ὀππιανοῦ ἑλιεντικῶν βιβλίον πρῶτον τοῦ μακαρίτου τζέτζου ἐξήγησις. 300—334 *Dionysius Periegeta*. 335—339 variae disputationes theologici argumenti. 339—362 *Theocritus*, quem excipiunt ὧν et πελεκύς carmina.

Ex his igitur quae nunc edere statuimus haec sunt, quae ab initio schedae 43 usque ad mediam fere paginam 44 u. leguntur.

I. βίβλος Ἀριστοφάνους Τζέτζην φορέουσ' ὑποφήτην.

1. Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς καὶ Ἀνκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς, μεγαλοδωρίοις βασιλικοῖς προτραπέντες, Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ τὰς σκηνικὰς διωρθώσαντο βίβλους, τὰς τῆς κωμωδίας καὶ τραγωδίας καὶ τὰς τῶν σατύρων φημί, συμπαρόντος αὐτοῖς καὶ συναγορευόντος καὶ τοῦ τοιοῦτου βιβλιοφύλακος τῆς τοσαύτης βιβλιοθήκης Ἑρατοσθένους· ὧν βιβλίων τοὺς πίνακας Καλλιμάχος*) ἀπεγράψατο· Ἀλέξανδρος ὥρθου τὰ τραγικά, Ἀνκόφρων τὰ κωμικά· νεανίαί ἦσαν Καλλιμάχος καὶ Ἑρατοσθένης. Οὗτοι μὲν τὰς σκηνικὰς διωρθώσαντο βίβλους, ὥς τὰς τῶν ποιητῶν ἐπεσκέψαντο Ἀρίσταρχοί τε καὶ Ζηνόδοτοι· ὕστερον δὲ καὶ ταύτας ἀπάσας πολλοὶ ἀνεφάνησαν**) ὑποφητεύοντες καὶ ἐπεξηγούμενοι Αἰδύμοι, Τρύφωνες, Ἡρωδιανοί, Ἀπολλώνιοι***), Πτολεμαῖοί τε Ἀσκαλωνῆται καὶ οἱ Κυθήριοι. Πρότερος δὲ ἦν Ζηνόδοτος Ἐφέσιος****), εἰ δὲ ἢ ὁ μετ' αὐτὸν Ἀρίσταρχος, ἄλλη τ' ἄλλων γλῶσσα πολυσπερέων ἀνδρῶν· μεθ' οὗ καὶ οἱ φιλόσοφοι Πορφύριος, Πλούταρχος,

*) γρ. σῶστρατος suprascr. man. sec. De Sostrato Nysaeo grammatico, Pompeii magni praeceptore (Strab. XIV. p. 650) cogitavit. Similiter autem res iudicanda est, atque illa, quod Athenodori nomen iis, qui Pisistrato iubente Homeri carmina collegerunt, in Parisino codice ascriptum est.

**) ἂν ἐφάνησαν?

**) ὁ Ῥόδιος ποιητής suprascr. m. sec.

****) I. Z. ὁ Ἐφέσιος.

Πρόκλος, ὡς καὶ πρὸ πάντων αὐτῶν καὶ πρὸ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων φιλοσόφων ἑτέρων μερίς οὐ μετρία καὶ ὁ ἐκ Σταγείρων αἰθέριος νοῦς, ὁ τοῖς ῥέοις σοφοῖς τοῖς ἀνεγνωκέναι μαθήματα λέγουσι [τὰς τούτου βίβλους οὕτω κατονομάζουσι*] διδάξας τὰς νυκτερίδας λέγειν εἶναι τετράποδας καὶ ὡς ὅσπερ ἔχουσιν αἱ τῶν ἵππων καρδίαι καὶ βοῶν δέ τινων, καὶ ὡς ἕτερον τὸ πῖόν ἐστιν καὶ ἄλλο τὸ πιμελές, καὶ ὅτι τὰ γναμψώνυχα οὐκ ὀχευτικά**) τῆς ἰέρακος τεσσαρακοντάκις μιᾷ ῥυπῇ ἐπιβαινομένης, καὶ ὅτι τῶν ὄρνεων βαρὺ καὶ πιητικὸν ἢ περιστερὰ, καὶ ὅτι τῶν ἀναιμίων οὐδὲν ὠτοκεῖ, τοῦ πολύποδος ἀναιμίου τε ὄντος καὶ τόσον γόνον ὠτοκοῦντος, ὡς ὁ ἑλγνός τε ὠὰ πέντε γεννᾷ, ἐν δὲ τὸ ὅστρεον, καὶ ὡς ὀδόντας ἔχει ἢ μέλισσα, καὶ ἄλλα ἅττα τοιαῦτα μυρία ἐν τε θεωρητικοῖς, πρακτικοῖς καὶ ὀργανικοῖς τούτου συγγράμμασιν· ἂ μόνοις τοῖς ἀνεγνωκέναι βοῶσι μαθήματα δοκοῦσι θεσπέσια εἶναι καὶ ἀτρεκέστατα, ἀπὸ δ' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐληλεγμένοις ἢ μηδὲ ὅλως ταῦτα θεάσασθαι ἢ καὶ θεασαμένοις καὶ ἀναγνοῦσιν***) ἀναισθήτως ἔχειν τὰ μάλιστα· ταῦτα τοῖς τοιούτοις κομψοῖς καὶ οὐρανοβάμοσι σοφὰ τε καὶ ὄντως ὄντα δοκείτων καὶ ἀληθέστατα, ἡμῖν δὲ τοῖς περιπεζίοις τε καὶ ὑλαίοις καὶ μηδαμῶς μηδαμῶς μηδὲ ἐν βιβλιδάριον ἀναγνοῦσι πάντα****) ἔκφυλά τε δοκοῦσι καὶ ἀποδάσμια καὶ ἀληθείας πορρωτάτω ἐκτρέχοντα καὶ κωμωδίας ἐπάξια ὡς τρισάθλια καὶ τρισταλαίπωρα ἔκγονα φρενὸς ἐξεστηκνίας πεπαταγμένης καὶ ἀπαγοῦς. Δεινὸν γὰρ ἂν εἴη καὶ ἄτοπον, εἰ Εὐριπίδης οὐκ ὢν φιλόσοφος ἐκωμωδήθη, σῶφρων μᾶλλον εἰπὼν ὁ πανδαῖς καὶ αἰθέριος καὶ πάντας ἀπλῶς σοφοὺς διασύρων ψυχὴν ἀθανατωτέραν εἰπὼν καὶ μυρία μυριάκις ἕτερα ἄτοπα, εἰ μὴ καὶ ὡς ἀφιλόσοφος Εὐριπίδης — ἀλλὰ μοι παρατροχάσαντι τόσον πάλιν ἀναληπτέον τοῦ λόγου τὰ καίρια.

*) Quae uncis inclusimus glossēma esse videntur aut ad μαθήματα vocem ascriptum aut ad ea qua mox sequuntur ἐν τε θεωρητικοῖς etc.

**) ὀχευτικά cod. [Mox scr. ῥοπή.]

***) [Scr. ἀναγνοῦσιν.]

****) πάντα cod.

2. Αἱ σκηνικαὶ βίβλοι, ὧν καὶ αἱ τῆς κωμωδίας εἰσὶν, ὡς καὶ προλαβὼν πρότερον εἴρηκα, καὶ ὠρθώθησαν καὶ πολλοῖς ἀνδράσιν ἐπεξηγήθησαν, καὶ ἥκιστον ἢ ἐλάχιστον τὸ ἐπιλήψιμον ἔχουσιν.

3. Ἐπεὶ δὲ Σαπφῶ σὺ τὴν ἐμὴν ἐθέλεις τῷ νῦν ἐμφιλοχορεῦσαι*) συγγράμματι καὶ τὴν Γοργῶ δὲ τὸ Κλεομένους θυγάτριον Πειθῶ τε καὶ τὴν μεγαλοπρεπεστάτην Πολυνίαν καὶ Ἀφροδίτην λόγου καὶ Χάριτας περιχορεῦσαι τὸ ἐναρμόνιον, τοὶ μὲν ἐγὼν ἐρέω, σὺ δὲ σύνθεο καὶ μεν ἄκουσον. Ἱστορία. Ἡ Σαπφῶ μελῶν λυρικῶν ὑπῆρχε ποιήτρια Μιτυληναία οὐσα τῷ γένει, Σκαμάνδρωνίμου θυγατὴρ. Χάραξος δὲ ἦν αὐτῆς ἀδελφός, ὅς τὴν Ῥόδωπιν**) τὴν ἐταιρίδα ἐκ Ξάνθου ὠνήσατο, Ἰάδμονος δούλην ὑπάρχουσιν, σύνδουλον δὲ τοῦ λογοποιοῦ καὶ μυθογράφου Αἰσώπου, καὶ ταύτῃ συνῆν· καὶ τούτου ἕνεκεν ἡ ἀδελφὴ τούτου Σαπφῶ μέλει ἐνὶ τῶν αὐτῆς καθάπτεται οὐ μετρίως.***) Ἱστορία. Γοργῶ δὲ θυγατὴρ ἦν Κλεομένους τοῦ Σπαρτιατῶν βασιλέως, γυνὴ δὲ Λεωνίδου ἐκείνου τοῦ βασιλέως καὶ στρατηγοῦ, πάννυ ἐχέφρων καὶ νουνεχὴς. Καὶ γὰρ ἐνναετὴς οὐσα ἔπεισε πατέρα τὸν ἑαυτῆς μὴ πεισθῆναι Ἀρισταγόρῃ****) τῷ Ἰστιαίου γαμβρῷ καὶ ἀνεψιῷ εἰποῦσα· ἀπατήσῃ σε ὁ ξένος πάτερ εἰ μὴ ἀποστῆς ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ὕστερον δὲ παρὰ Ἀημαράτου γράμμα σταλὲν πίνακι κεκηρωμένῳ διὰ φόβον ὀδοφυλάκων δηλοῦν τοῖς Λάκωσι πάντα τὸν Ξέρξου σκοπὸν, μηδενὸς†) δὲ τι γινῶναι ἰσχύοντος, αὕτη τοῖς Λάκωσιν εἶπε, καὶ ξέσαντες τὸν κηρὸν εὗρον γράμματα δηλοῦντα τὸν Ξέρξου σκοπὸν. Τοιαύτη μὲν ἦν ἡ Γοργῶ· ὁ δὲ ταύτης πατὴρ Κλεομένης μανεῖς μεληδόν††) ἑαυτὸν κατέτεμεν, ἀπὸ κνημῶν ἀπαρξάμενος μέχρι γαστροῦ καὶ ἐντοσθίων αὐτῶν. Ἱστορία. Ἡ Πειθῶ μία ἐστὶ τῶν Χαρίτων ἢ Πολυνία μία ἐστὶ τῶν Μουσῶν. Οὕτω μὲν ταῦτα καθ'

*) ἐμφιλοχορεῦσαι cod. [Scr. ἐμφιλοχωρῆσαι.]

**) ῥοδόπην δὲ τὸ ὄρος suprascr. man. sec.

***) E codice descripsi ita: ὄχτρος, unde conicias δεύτερον.

****) Ἀρισταγόρῳ cod.

†) μηδένα cod.

††) μελοδόν cod.

ἱστορίαν καὶ πραγματικῶς ἔχουσιν· ἐγὼ δὲ χαριεντιζόμενος παρακλητικῶς*) οὕτως εἶπον τὰς τέσσαρας χάριτας τοῦ λόγου καὶ ἀρετὰς, τὴν τε σαφὴν καὶ τὴν συντομίαν, τὸ πιθανόν τε καὶ αὐτὴν τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὁ γὰρ τῶν ὀνομάτων ἑλληνισμὸς καὶ τῶν λέξεων ἐργάτης τῆς σαφηνείας ἐστίν.

4. Περί ποιητῶν πολλάκις ὑμῖν ἐδιδάξαμεν καὶ περὶ τῆς ἀγοραίας καὶ ἀγυιατίδος κωμωδίας καὶ ἀγυρτίδος, ὅτι γεωργῶν εὖρημα καὶ ὅτι τραγωδίας μήτηρ ἐστὶ καὶ σατύρων· νῦν δὲ περὶ τῆς λογίμης ἡμῖν**) κωμωδίας μοι ἐστὶ διδάκτεον. Αὕτη ἡ κωμωδία τρίτη ἐστὶ, πρώτη, μέση καὶ ὑστέρα· ὧν τῆς μὲν πρώτης ἦν γνώρισμα λοιδορία συμφανῆς καὶ ἀπαρακάλυπτος· τῆς μέσης δὲ καὶ δευτέρας ἦν γνώρισμα τὸ συμβολικωτέρως καὶ μὴ καταδήλως λέγειν τὰ σκώμματα, οἷον τὸν ῥίψασπιν στρατηγὸν αἰτὸν ὄφιν ἀσπίδα κρατήσαντα καὶ δηχθέντα***) ἢ αὐτῆς αὐτὴν ἀπόρριψαι· ἐχρᾶτο δὲ αὕτη ἡ μέση τοῖς συμβολικοῖς τοῦτοις σκώμμασιν ὁμοίως ἐπὶ τε ξένων καὶ πολιτῶν· καὶ ἡ τρίτη δὲ καὶ ὑστέρα συμβολικῶς ὁμοίως ἐχρᾶτο τοῖς σκώμμασι, ἀλλὰ κατὰ δούλων καὶ ξένων, οὐ μέντοι γε κατὰ πολιτῶν· ἤδη γὰρ οἱ πολῖται ἀδικεῖν ἀναδέεστερον ἤρξαντο, καὶ οὐκ ἤθελον παρὰ ποιητῶν τῶν καὶ διδασκάλων καλουμένων ἐλέγχεσθαι. Τῆς οὖν κωμωδίας τῆς καλουμένης πρώτης πρώτος καὶ εὐρετὴς γέγονεν ὁ Μεγαρεὺς Σουσαρίων ὁ Τριποδίσκιος, υἱὸς ὧν Φιλίννου ὃς φαύλη γυναικὶ συνοικῶν ἀπολιπούσῃ αὐτὸν Διονυσίων ἡγμένων εἰσελθὼν εἰς τὸ θέατρον τέσσαρα λαμβεῖα ταυτὶ ἀνεφθέρχαστο ἃ μόνον τῶν ἐκείνου συγγραμμάτων ἐφεύρονται****) τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡφανισμένων· ἀκούετε λεῶς†), Σουσαρίων λέγει τὰδε υἱὸς Φιλίννου Μεγαρόθεν Τριποδίσκιος Κακὸν γυναικες, ἀλλ' ὅμως, ὦ δημόται οὐκ ἔστιν εὐρεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ. Οὕτως ἡ πρώτη κωμωδία τὸ σκῶμμα εἶχεν ἀπαρακάλυπτον· ἐξήρχεσε δὲ τὸ ἀπαρακαλύπτως οὕτωςι κω

*) παρακλητικῶς cod.

**) I. ὑμῖν: nisi pro μοι, quod non satis certo me legisse significavi, καὶ scribendum sit.

***) δειχθέντα cod.

****) ἐφεύρεται corr. ἐφεύρονται cod.

†) λέω cod.

μωδεῖν μέχρις Εὐπόλιδος. Ἐπεὶ δ' οὗτος εἰς Ἀλκιβιάδην τὸν στρατηγὸν ἀπέκριψε σκῶμμα καὶ φανερῶς τὴν τραυλότητα τούτου διελοιδόρησεν, ἔτυχον δὲ τότε καὶ ταῖς τριήρεσιν ὄντες ὥς ναυμαχίας προσδοκωμένης, κελεύει τοῖς στρατιώταις*), καὶ ἡ ἀπαξ ἐκβράττουσιν αὐτὸν εἰς τὴν θάλατταν, καὶ ἀπώλετο, ἡ σχοινῶν δεδεμένον ἀνάγοντες καὶ κατὰγοντες ἦσαν εἰς θάλασσαν, καὶ τέλος περιέσωσαν τοῦτον, τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐπόντος αὐτῷ βάπτε με σὺ θυμέλαις, ἐγὼ δέ σε κατακλύσω ὕδασιν ἁλμυρωτάτοις, καὶ ἡ οὕτως ἡ παντελῶς διεφθαρμένος τοῖς κύμασι τῆς τε φανεράς καὶ τῆς συμβολικῆς κωμωδίας, ἐπαύθη, ἡ τοῦ τοιοῦτου θανάτου περισωθεὶς οὐκέτι κωμωδίαν μετῴθην ἀπαρακάλυπτον, ἀλλὰ ψηφισμαθέντος Ἀλκιβιάδου κωμωδεῖν ἐσχηματισμένως καὶ μὴ προδήλως, αὐτὸς τε ὁ Εὐπόλις Κρατίνος τε καὶ Φερεκράτης καὶ Πλάτων, οὐχ ὁ φιλόσοφος, Ἀριστοφάνης τε σὺν ἑτέροις τὰ συμβολικὰ μετεχειρίσαντο σκῶμματα καὶ ἡ δευτέρα κωμωδία τῇ ἀττικῇ ἀνεσκίρτησεν**). Ὡς δ' ἐπίπλεον ἐπεχείρουν οἱ Ἀττικοὶ ἀδικεῖν καὶ οὐδὲ συμβόλοις ἐλέγχεσθαι ἤθελον, ἐψηφίσαντο συμβολικῶς μὲν γίνεσθαι κωμωδίας, πλὴν κατὰ μόνων δούλων καὶ ξένων, κἀντεῦθεν καὶ ἡ τρίτη κωμωδία ἐφάνη, ἥς ἦν Φιλῆμων καὶ Μένανδρος. Ἀλλ' ἐπεὶ τὰς διαφορὰς τῆς λογίμης κωμωδίας εἰρήκαμεν, λεκτέον ἥδη καὶ πόσα μέρη αὐτῆς.

5. Μέρη τῆς κωμωδίας εἰσὶ τέσσαρα, πρόλογος, μέλος χοροῦ, τρίτον ἐπεισόδιον καὶ τέταρτον ἔξοδος. Καὶ πρόλογος μὲν ἐστὶ τὸ μέχρι τοῦ χοροῦ τῆς εἰσόδου· ἡ δὲ ἅμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ χοροῦ λεγομένη ῥῆσις μέλος καλεῖται χοροῦ· ἐπεισόδιον δὲ ἐστὶν μέλος μεταξὺ μελῶν καὶ ῥήσεων δύο χορῶν· ἔξοδος δὲ ἐστὶν ἡ πρὸς τῷ τέλει τοῦ χοροῦ ῥῆσις. Καὶ ταῦτα μὲν εἰσὶ τὰ μέρη τῆς κωμωδίας· μέρη δὲ παραβάσεως ἐπτά. Πρῶτα δὲ τὰ Διονυσίου καὶ Κράτητος καὶ Εὐκλείδου ῥητέον μοι, ἔπειτα καὶ***) τὰ ἡμέτερα ταῦτα σαφῶς ἐκδιδάξοντι. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἄβρὰ τράπεζα μὴ μετὰ τροφῆς εὐδὶαν****),

*) συλλαβεῖν αὐτὸν add. codex Parisinus

**) ἐπεσκίρτησεν?

***) δὲ cod.

****) εὐδειαν cod.

οὐδὲ γαλήνη μὴ μετὰ τρικυμίας καὶ κλύδωνα οὐδ' ἡ ὥραι-
 ότης καὶ ἀρετὴ καὶ χάρις τοῦ λόγου σαφὴν τοσοῦτον οἶδεν
 εὐφραίνειν, εἰ μὴ μετὰ τὴν κατ' Ἐμπεδοκλέα μελάγκουρον,
 κατὰ δὲ Τζέτζην Τοῦλαν καὶ Κερκεσύραν περιεπιστάτην
 ἀσαφείας· καὶ μᾶλλον εἰ σοφοῖς λόγοις αὐτῇ ἑαυτῇ ἀντιβαί-
 νουσα γίνοιτο ὅτε μὲν ἀρνίον, ὅτε δὲ τραγίον, ὅτε δὲ κόν-
 δουρον ἀειδούριον, καὶ δὴ κριτικωτάταις ἡκροᾶσθε ταῖς ἀκοαῖς.
 Ὁ χορὸς φασὶν ὁ κωμικὸς εἰσῆγετο τῇ ὀρχήστρᾳ, ἣν καὶ
 λογεῖον καλοῦμεν, καὶ διαλεγόμενος μὲν τοῖς ὑποκριταῖς μέ-
 τροις ἑτέροις, πρὸς τὴν σκηνὴν ἑώρα τῆς κωμωδίας· ἀπελθόν-
 των δὲ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς τὸν δῆμον ὄρων, ἐκ τετραμέτρων
 ἰς στίχους ἀναπαίστους ἐφθέγγετο, καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο στροφὴ·
 εἶτα ἑτέρους ἑκαίδεκα τοιούτους ἐφθέγγετο, καὶ ἐκαλεῖτο
 τοῦτο ἀντίστροφος· ἅπερ ἀμφοτέρω οἱ παλαιοὶ ἐπίρρημα
 ἔλεγον. Ἡ ὕλη δὲ πάροδος τοῦ χοροῦ καλεῖται παράβασις.
 Ἄν οὖν ὥς ἐκ πόλεως ἐβιάδιζε πρὸς τὸ θέατρον, διὰ τῆς ἀρι-
 στερεᾶς ἀψίδος ἔβαινεν, εἰ δ' ὥς ἀπ' ἀγροῦ, διὰ τῆς δεξιᾶς
 ἐν τετραγωνίζοντι τοῦ χοροῦ τύπῳ, πρὸς μόνους ὄρων τοὺς
 ὑποκριτάς· ὧν ἐξελθόντων ὁ χορὸς ἐπτάκις στρεφόμενος, πρὸς
 ἀμφοτέρω τὰ μέρη τοῦ δήμου ἑώρα· τὸ δ' ἐπτάστροφον
 ὄχημα τοῦτο παράβασις ἐκαλεῖτο τῷ γένει, καὶ ἡ πρώτη δὲ
 ὀρχησις ὁμωνύμως τῷ γένει παράβασις*), τὸ τρίτον μακρόν
 καὶ πνῦγος, τὸ τέταρτον ᾠδὴ καὶ στροφὴ, τὸ πέμπτον ἐπίρρη-
 μα, τὸ ἕκτον ἅμα ἀντιᾠδὴ καὶ ἀντίστροφος, τὸ δὲ ἑβδομον
 ἀντεπίρρημα. Ταυτὶ μὲν τῶν ἀνδρῶν εἰσὶν ὧν περ ἔφημεν·
 κἄν περ ἡμεῖς συντόμως καὶ ταῦτα καὶ σαφεστερώς εἰρήκειμεν,
 τὸ ἀρνίον δὲ**) καὶ τραγίον σκοπεῖτε. Τούτοις ἡ στροφὴ
 καὶ ἀντίστροφος ἀνωτέρω μὲν ἐπίρρημα ἐκαλεῖτο, νῦν δὲ ἡ
 ᾠδὴ καλεῖται καὶ στροφὴ· τὸ δὲ μετ' αὐτὴν πέμπτον μέρος
 ἐπίρρημα, ἡ ἀντιᾠδὴ δὲ καὶ ἀντίστροφος, ἀντεπίρρημα δὲ τὸ
 ζ' μέρος· ὥστε συμβαίνειν τὸ ἐπίρρημα πεντῶν μνον γίνεσθαι,
 ἔχειν μὲν τὴν ἑαυτοῦ κλῆσιν, καλεῖσθαι δὲ καὶ στροφὴν καὶ

*) Ἡ μὲν οὖν πρώτη ὀρχησις κομματίον, ἐλέγετο, ἡ δὲ δευτέρα
 παράβασις ὁμωνύμως τῷ γένει ἐκαλεῖτο codex Parisinus.

**) τίε?

ἀντίστροφον· ἡ δὲ ῥῶδὴ κατ' αὐτοὺς καλεῖται καὶ στροφὴ ὡς ἡ ἀντιρῶδὴ καὶ ἀντίστροφος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οἱ κομποπρεπεῖς ἐξηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι· οἷς εἶπον καὶ μιᾷ λέξεως ἀβασανίστως ἐπέσθην, εὐθὺς κατ' αὐτοὺς ἀνηρτημένους μετέωρος ἱκρίων τοῦ ψεύδους ἀρίδης γέγονα, τὸργοισιν αἰώρημα φοινίοις δέμας*). ὥς ἄρτι ποτὲ τὴν ἔφηβον ἡλικὸν**) πασῶν καὶ τὸν αἰθέριον ἐξηγούμενος Ὅμηρον, πεισθεὶς Ἡλιοδώρῳ τῷ βδελυρῷ, εἶπον συνθεῖναι τὸν Ὅμηρον ἐπὶ Πεισιστράτου ἐβδομήκοντα δύο σοφοὺς, ὧν ἐβδομήκοντα δύο εἶναι καὶ τὸν Ζηνοδοτον καὶ Ἀρίσταρχον· καίτοι τεσσάρων ἀνδρῶν ἐπὶ Πεισιστράτου συνθέντων τὸν Ὅμηρον, οἵτινές εἰσιν οὗτοι· ἐπικόγκυλος, Ὀνομάκριτος Ἀθηναῖος, Ζώπυρος Ἡρακλεώτης καὶ Ὀρφεὺς Κροτωνιάτης· Ζηνοδότου δὲ χρόνοις ὑστέροις ἐπὶ τοῦ Φιλαδέλφου αὐτὸν ἀνορθώσαντος, ἔπειτα δὲ πάλιν τοῦ Ἀριστάρχου. Ταῦτα μὲν μοι Ἡλιοδώρῳ συμπέπτωκεν, τοῖς δὲ τραγικὰς βίβλους ἐξηγησαμένοις πεισθεὶς, οἷς καὶ οὗτοι φασὶ τὰ αὐτὰ, εἶπον Ὁρέστην καὶ Ἀλκυστιν Εὐριπίδου καὶ τὴν Σοφοκλέους Ἠλέκτραν εἶναι σατυρικά δράματα, ὥς ἀπὸ πένθους εἰς χαρὰν καταλήγοντα, καὶ οὕτω μέτροις καὶ λοιποῖς μου συγγραμμασιν γράφων ἐδίδασκον, ἕως ἀναγνοὺς Εὐριπίδου πολλὰ δράματα εὖρον καὶ ἔγνων τὰ σατυρικά δράματα τέρψεις θυμελικὰς ἀμιγεῖς καὶ γέλωτα φέροντα. Ἐὼ***) τοὺς πολλοὺς καὶ τοὺς λεξιγράφους Ὀμηρικοὺς****), ἃ ἡγνόησαν εἰς τε λέξεις τινὰς καὶ ἱστορίας καὶ ἕτερα καὶ τοῦ ποιητοῦ κατεψεύσαντο, ὥσπερ καὶ οἱ προκείμενοι ἄνδρες τοῖς περὶ τῶν σκηνικῶν τῶνδε δραμάτων διδάγμασιν, ὥς ἀπ' αὐτῶν τῶν βίβλων ἐλέγχονται. Ἀλλὰ παρέντες τὰ περιττὰ σαφῶς, συντόμως καὶ ἀληθῶς καὶ ὡς ὁ νοῦς ἔχει τῆς βίβλου ταῦτα ἐκθεῖμεν· πᾶς δὲ ἀληθείας ἐρῶν κριτικωτάτως βασιανίζετω τὸ σύγγραμμα.

II. Ἐτέρα ἀρχὴ†).

*) Lycophr. 1080.

**) Ita videtur esse in codice, e quo exscripsi sic ἡλιξ.

***) Καὶ ἐὼ?

****) Ὀμ) cod.

†) βίβλος ἀριστοφάνους τζέτζην φορέουσ' ὑποφήτην ascr. man. 2.

1. Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς καὶ Ἀνκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς, ἀλλὰ καὶ Ζηνόδοτος ὁ Ἐφέσιος τῷ Φιλαδέλφῳ Πτολεμαίῳ συνωνηθέντες βασιλικῶς, ὁ μὲν τὰς τῆς τραγωδίας, Ἀνκόφρων δὲ τὰς τῆς κωμωδίας βίβλους διώρθωσαν, Ζηνόδοτος δὲ τὰς Ὅμηρείους καὶ τῶν λοιπῶν ποιητῶν. Ὁ γὰρ ῥηθεὶς βασιλεὺς Πτολεμαῖος, ἡ φιλοσοφωτάτῃ τῷ ὄντι καὶ θεία ψυχῇ, καλοῦ παντός καὶ θεάματος καὶ ἔργου καὶ λόγου τελῶν ἐπιθυμητῆς, ἐπεὶ διὰ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως καὶ γερουσίῳν ἐτέρων ἀνδρῶν δαπάναις βασιλικαῖς ἀπανταχόθεν τὰς βίβλους εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἤθροισεν, δυοὶ βιβλιοθήκαις ταύτας ἀπέθετό, ὧν τῆς ἐκτὸς μὲν ἦν ἀριθμὸς τετρακισμύρια διςχίλια ὀκτακόσια*), τῆς δ' ἕσω τῶν ἀνακτόρων καὶ βασιλείου βίβλων μὲν συμμίκτων**) ἀριθμὸς τεσσαράκοντα μυριάδες, ἡπλῶν δὲ καὶ ἀμिशγῶν βίβλων μυριάδες ἐννέα, ὡς ὁ Καλλιμάχος νεανίσκος ὢν τῆς αὐτῆς ὑστέρως μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τοὺς πίνακας αὐτῶν ἀπεγράψατο. Ἐρατοσθένης δὲ***) ὁ ἡλικιώτης αὐτοῦ παρὰ τοῦ βασιλέως τὸ τοσοῦτον ἐνεπιστεύθη βιβλοφυλάκιον. Ἀλλὰ τὰ Καλλιμάχου καὶ τοῦ Ἐρατοσθένους μετὰ βραχὺν τινα χρόνον ἐγένετο τῆς συναγωγῆς τῶν βίβλων, ὡς ἔφην, καὶ διορθώσεως, καὶ μετ'****) αὐτοῦ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Τότε δὲ συνηθροισμένων ἀπασῶν†) τῶν βίβλων τῶν Ἑλληνίδων καὶ ἔθνους παντός καὶ σὺν αὐταῖς τῶν Ἑβραίων, ἐκεῖνος ὁ ἀφειδὴς βασιλεὺς, ὢν ποταμὸς χρυσορρέας, ἀλλ' ἐπιταστόμως ἐκρέων, τὰς ἐθνικὰς μὲν ὁμογλώσσοις ἐκείνων ἀνδράσι σοφοῖς καὶ ἀκριβῶς ἐλληνίζουσιν εἰς τε γραφὴν ὁμοῦ καὶ γλῶσσαν Ἑλλάδα μετήμειψεν, ὡς καὶ τὰς Ἑβραῖδας δι' ἐβδομήκοντα δύο ἑρμηνευτῶν Ἑβραίων σοφῶν πεφυκότων καθ' ἑκατέραν διάλεκτον. Τὰς ἐθνικὰς μὲν οὕτω μετεποίησε βίβλους· τῶν Ἑλληνίδων δὲ βίβλων, ὡς καὶ προλαβὼν ἔφην, τὰς τραγικὰς μὲν διώρθωσε δι' Ἀλεξάνδρου τοῦ Αἰτωλοῦ, τὰς τῆς κωμωδίας δὲ διὰ Ἀνκόφρωνος,

*) οκτακόσιοι cod.

**) συμμικτῶν cod. Fortasse probabilius fuerit συμμιγῶν.

***) δὲ om. cod.

****) l. ἐπ'

†) ἀπάντων cod.

διὰ δὲ Ζηνοδότου τοῦ Ἑφρεσίου τὰς τῶν λοιπῶν ποιητῶν. Τὰς Ὀμηρείδους δὲ κατεξαίρετον πρὸ διακοσίων καὶ πλείονων ἑνιαυτῶν Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου καὶ τῆς διορθώσεως Ζηνοδότου συντέθεικεν σπουδῇ Πεισιστράτος*) παρὰ τῶν τεσσάρων τούτων σοφῶν. ἐπὶ Κογκύλῳ, Ὀνομακρίτῳ τε Ἀθηναίου, Ζωπύρῳ τε Ἡρακλεώτῳ καὶ Κροτωνιάτῳ Ὀρφέω. Οὕτω μὲν ἐν χρόνοις τοῦ Πεισιστράτου τοῖς τέσσαρσι τούτοις σοφοῖς αἱ Ὀμηρικαὶ συγγραφαὶ τεμαχίους περιφερόμεναι συνετέθησαν καὶ βίβλοι ἐγένοντο· χρόνοις δ' ὡς ἔφην, τοῦ Φιλαδέλφου παρὰ τοῦ Ζηνοδότου ὠρθώθησαν· μετὰ δὲ Ζηνοδότον Ἀριστάρχῳ πάλιν ὠρθώθησαν τετάρτῳ ἢ ἔ ἀπὸ Ζηνοδότου τελούντι. Καὶ ὁ πεφυρμένος καὶ βδελυρὸς Ἡλιοδώρος, οὐκ εἰδὼς ὅτι ληρεῖ, φύρη καὶ πάντα σύμμικτον κυκεῶνα, μᾶλλον δὲ κοπρεῶνα ποιῇ, ἐπὶ Πεισιστράτῳ τὸν Ὀμηρον συντεθῆναι καὶ ὀρθωθῆναι ληρῶν παρὰ τῶν ὀβ, ἐπεκριθῆναι δὲ πάντων τὴν Ζηνοδότου καὶ Ἀριστάρχου σύνθεσιν τε καὶ διόρθωσιν, καὶ ἡμᾶς [ἔτι νεάζοντας καὶ ἡρώτους ὑπηγήτας τελούσας] ἐπεισεν οὕτως ἔτι που**) ἐξηγουμένους τὸν Ὀμηρον, ὡς καὶ ἕτεροί τινες κομψοὶ καὶ αἰθεροβάμονες, οἷς ἂν καὶ μέχρι μιᾶς λέξεως ἀβασανίστως***) ἐπείσθην, καὶ μὴ ἐκ τοῦ κειμένου τῆς παλαιᾶς βίβλου****) τὸ ἀληθὲς ἀπηκρίβωσα, κατ' ἐκείνους παραληρῶν ἐφαινόμην, ἀλλ' ἅπαξ καὶ δις ταυτό†) παθὼν τῷ νεάζοντι τῷ πάθει μάθος ἐθέμην, καὶ τούτους μὲν ἡγῆμαι κομψοὺς αἰθερίους, αὐτοὺς δὲ ἐκ τῶν κειμένων ἀνθέων τῶν βίβλων ὥσπερ τις μέλισσα φίλεργος ὁποῦα δυνάμην σιμβλοποιῶ, οἷμαι δὲ καὶ τῷ μέλιτι πολλοὺς διεκτρέφω. Κἂν μυταί τινες δυσγενεῖς††), ὡς οὐδὲ τῷ ἀττικῷ οὐδὲ τούτῳ ἰζῆσαι δυνάμεναι, ὅμως λάθρα σὺν ὁμοτρόποις περιπιτάμεναι περιβομβοῦσιν ἀνηκουστά τε καὶ παράλγηα, ἀλλὰ μοι τύσον τροχάσαντι†††) ἀναληπτέον πάλιν τοῦ λόγου τὰ καίρια.

*) πεισιστρά^{τῳ} cod.

**) ἐπ^ὶ cod.

***) ἀβανίστως descripsi e codice.

****) βιβλίῳ cod. †) τοῦτο cod.

††) δυσμενεῖς corr. δυσγενεῖς.

†††) l. παραιτροχάσαντι.

2. *Περὶ ποιητῶν πολλάκις ὑμῖν ἐδιδάξαμεν καὶ διαρκῶς ἕκαστα ἐξεπίστασθε, εἵδη τε τούτων καὶ τὰ γνωρίσματα τῶν σκηνικῶν τε τοὺς χορούς ἐκ πόσων ἀνδρῶν καὶ τί ἕκαστῃ τὸ δῶρον, καὶ πῶς ἐφευρέθησαν, καὶ ὅτι*) λέγονται δράματα καὶ οὐ γράμματα. Ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπιδρομάδην τῶν σκηνικῶν ποιημάτων τὰ καίρια διδάκτεον μοι, ἵνα καὶ ψώραν ἐξηγητῶν ταῖς διαφοραῖς ἐκκαθάρωμεν, καὶ τὸ Διονυσίου τε καὶ Εὐκλείδου καὶ Κράτητος σκολιῶς καὶ πεφυρμένως καὶ ἀπατηρήτως γραφὴν εἰς τὸ περὶ μερῶν κωμωδίας καὶ παραβύσεως εὐθυτάτως τε καὶ ἀφύρτως μετ' ἐπιστάσεως σαφῶς παραστήσωμεν**) κατὰ τε τὴν πρᾶξιν αὐτὴν καὶ τὸν νοῦν τῶν βιβλίων καὶ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ δὴ πρῶτον ἀρκτέον μοι λέγειν τὰς διαφοράς.*

3. *Ἡ κωμωδία μεμιγμένον τοῖς σκώμμασι εἶχε τὸν γέλωτα· ἡ τραγωδία πένθη καὶ συμφορὰς· ἡ σατυρική δὲ ποίησις οὐκ ἀπὸ πένθους εἰς χαρὰν καταντᾷ, ὥς Εὐριπίδου Ὀρέστης καὶ Ἀλκυστις καὶ ἡ τοῦ Σοφοκλέους Ἡλέκτρα, ὥς καὶ οἱ ἀσκέπτως ληροῦντες ἐξηγηταὶ καὶ γράψαι καὶ διδάξαι ἠπάτησαν, ἀλλ' ἀμυγῇ καὶ χαριέντα καὶ θυμελικὸν ἔχει γέλωτα, οἷον Ἡρακλῆς πρᾶθεις τῷ Σὺλεϊ γεωργὸς δοῦλος ἐστύλη εἰς τὸν ἀγρὸν, τὸν ἀμπελῶνα ἐργάσασθαι, ἀνεσπακῶς δὲ δικέλλη προορίζους τὰς ἀμπέλους ἀπάσας νωτοφορήσας τε αὐτὰς εἰς τὸ οἶκῆμα τοῦ ἀγροῦ ψωμοὺς μεγάλους ἐποίησε τὸν***) χρειττω τε τῶν βοῶν θύσας κατεθoinᾶτο καὶ τὸν πιθεῶνα δὲ διαρρηξίας καὶ τὸν κάλλιστον πίθον ἀποπωμώσας τὰς θύρας τε ὥς τράπεζαν θεῖς ᾗσθε καὶ ἔπινεν ἁδῶν, καὶ τῷ προεστῶτι δὲ τοῦ ἀγροῦ δορυμὲν ἐνορῶν, φέρειν ἐκέλευεν ὥραϊά τε καὶ πλακοῦντας, καὶ τέλος ὅλον ποταμὸν πρὸς τὴν ἑπανλιν τρέψας τὰ πάντα κατέκλυσεν ὁ δοῦλος καὶ ὁρ****) ο τεχνικώτατος γεωργός. Τοιαῦτα τὰ σατυρικὰ δράματα, οὐχ οἷα γράφουσιν οἱ ἀσκέπτως ληροῦντες καὶ ἐμὲ αὐτὸν ἀπατή-*

*) Litteras non satis cognoscere potui: fortasse καὶ διὰ τί.

**) παραστήσαιμεν cod.

***) τῶν cod.

****) ὀργιάζει?

σαντες. Ἀλλὰ ῥητέον καὶ τί τῷ βίῳ ταῦτα λυσιτελεῖ. Ἡ τραγωδία λύει τὸν βίον· ἡ κωμῳδία δὲ*) συνιστᾷ. Θυμελικοῖς δὲ τοιούτοις οἱ σάτυροι καθιδύνουσι. λυρικοὶ δὲ, οἷ**) καὶ κυκλικοὶ καὶ διθύραμβοι, ἧ ἤνουν κυδαίνοντες ἀθλητὰς ἀγῶσι νικῶντας ἢ ὕμνον Διόνυσον ἢ καὶ ἑτέρους θεοὺς. Ἐπεὶ τοσαῦτα σαφῶς ἡμῖν καὶ συντόμως ἐρρήθη, φέρε καὶ ὡς ταῦτα τὰ δράματα ἐδιδάσκετο, διδασκτέον μοι.

4. Πρῶτον μὲν ἐν ἑαρινῷ καιρῷ πολυαναλώτοις δαπάναις κατεσκευάζετο ἡ σκηνή τριωρόφοις οἰκοδομήμασι, πεποικιλμένα παραπετάσμασι καὶ ὀθόναις λευκαῖς καὶ μελαίναις, βύρσαις τε παταγούσαις καὶ χειροτινάκτω πυρὶ, ὀρύγμασι τε καταγαίῳις καὶ ὑπογαίῳις, καὶ ὑδάτων δεξαμεναῖς εἰς τύπον θαλάσσης ταρτάρου ἄδου κεραυνῶν καὶ βροντῶν, γῆς καὶ νυκτὸς, οὐρανοῦ, ἡμέρας καὶ ἀνακτόρων***) καὶ πάντων ἀπλῶς· αὐτὰς τε οὐ μικρὰς εἶχεν ἐξειργασμένας καὶ ἀψῖδας εἰς τύπον ὁδῶν. Διὰ μὲν οὖν ἀριστερᾶς ἀψῖδος ἐχώρουν, ἂν ὥς ἐκ πόλεως ἦσαν ὀδεύοντες ὡς πρὸς ἀγροὺς καὶ θέατρα· ἂν δὲ πρὸς πόλιν ὡς ἐκ θεάτρων ἢ ἀπ' ἀγροῦ, διὰ δεξιᾶς. Τοιαῦτα μὲν ἡ τῆς σκηνῆς ἐργασία.

5. Τὰ σκηνικά δ' ἀπ' αὐτῆς καλούμενα δράματα καὶ πρᾶκτικῶς ἐτελεῖτο καὶ λογικῶς. Σύστασις δὲ τούτων ὑπῆρχε τὰ τῶν ὑποκριτῶν πρόσωπα· πρόσωπα δὲ τοῖς μὲν τραγικοῖς καὶ σατυρικοῖς ἀνὰ δεκαῖς ἦσαν· ὁ κωμικός δὲ εἶχεν κθ' ἂν πρόσωπα ὑποκριτικά τῶν τριῶν σκηνικῶν ποιημάτων, τὰ οἰκεῖα τῷ καθ' ἐνὶ αὐτῶν καὶ οἰκείῳ ἡθροισμένως τι δρῶντι, χορὸς ἐκαλεῖτο. Διαιρεθεῖς δὲ ὁ χορὸς εἰς μὲν τμήματα δύο, ἡμιχόρια ὠνομάζετο, παραχρηστικῶς δὲ καὶ χορὸς· εἰ δὲ εἰς ἓνα ἓνα ἐτμήθη καὶ μερικόν, ὑποκριταὶ ἀπλῶς ἐκαλοῦντο κοινῇ τῷ ὀνόματι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι μιᾷ κλῆσει περιληφθῆναι, ὡς ὁ χορὸς καὶ τὰ ἡμιχόρια. Διαιροῦνται γὰρ τὰ μερικὰ ταῦτα εἰς πόσα; εἰς προλογίζοντας, εἰς ἄγγελον, εἰς ἐξάγγελον, εἰς κατασκόπους, εἰς φύλακας, εἰς ἥρωας, εἰς

*) τὸ cod.

**) οἷ cod.

***) ἀνακτόρους cod.

θεοὺς, εἰς ἄλλα μυρία. Τούτων οὖν τῶν προσώπων τὸ ὅλον ἄθροισμα, ὃ καὶ χορὸς ἐκαλεῖτο, εἰσελθὼν εἰς τὴν ὀρχήστραν, ἣν ἔφασαν καὶ λογεῖον, — τὴν δὲ εἰσέλευσιν ταύτην οὐ μόνον ἐστί μοι, ὅπως ἂν καὶ καλέσειας, εἴτε εἰσοδὸν, ἢ εἰσέλευσιν, ἢ ἐπήλυσιν, ἢ ἐπίβασιν, ἢ πάροδον ἢ παράβασιν, ἢ ἄλλως πως σημαίνων ταῦτά — εἰσελθὼν οὖν καὶ παραβὰν εἰς τὴν ὀρχήστραν τοῦτο τὸ σύστημα πᾶν, ὃ καὶ χορὸς ἐκαλεῖτο, πρὸς τοὺς ὑποκριτὰς λόγους ποιούμενον, τὸ πρόσωπον βλέπον εἶχε πρὸς τὴν σκηνὴν· ἐξελθόντων δὲ τῶν ὑποκριτῶν πρὸς τὸ τοῦ δήμου μέρος ἐστέφετο, ἢ τὸ δεξιὸν ἢ τὸ ἀριστερὸν, καὶ πάλιν ἀντεστρέφετο πρὸς τὸ ἕτερον καὶ ἔλεγέ τι ἑκατέρωσι τοῖς μέρεσιν, εἰτα ἐξήρχετο, καὶ τέλος τὸ δράμα ἐλάμβανε. Ταῦτα μὲν ἦσαν πρακτικὰ ὃ μέρη τοῦ δράματος, ἡ παράβασις, ἡ στροφὴ, ἡ ἀντίστροφος καὶ ἡ ἔξοδος· καὶ λογικὰ μέρη αὐτῆς ὃ, ἀντιπαράβασις ἡγουν πρῶτως, δευτέρως πρόλογος, καὶ ἀντὶ τῆς στροφῆς καὶ τῆς ἀντιστροφῆς λόγια καὶ ῥῥῶδες καὶ ἀντιῥῥῶδες ἢ ἐπιρρηήματα καὶ*) ἀντεπιρρηήματα εἰποῖς, οὐ διαμάχομαι· καὶ ἡ ἔξοδος ἢ ῥῥῶδες καὶ τὸ ῥῥῆμα τοῦ δράματος τὸ ἐπιτελεύτιον, ἃ οἱ αἰθέραιοι καὶ οὐρανοβάμονες λαλοῦσιν ὥσπερ λαλοῦσιν· ἔχετε δὲ ταῦτα τῷ ἐαθέντι μοι προσιμίῳ, ἀλλὰ μακρὰν αὐτῶν ἀποτρέχετε, μὴ καὶ ἀκοὰς ὑμῶν καὶ ψυχὰς λυμανθείητε. Ταῦτα μὲν τὰ ὃ μέρη πρακτικῶς τε καὶ λογικῶς τῶν δραματικῶν ποιημάτων ὑπῆρχεν· τῶν δὲ λυρικῶν συγγραμμάτων τρία ἦσαν τὰ μέρη, στροφικὸν καὶ ἀντιστροφικὸν λόγια, ἑκάτερον ἑκατέρῳ ἰσαριθμούς ἔχον τοὺς στίχους, καὶ μέτρων τῶν αὐτῶν· πρὸς τοῖς στροφικοῖς δὲ καὶ ἀντιστροφικοῖς τρίτον ἦν μέρος τὸ ἐπωδικὸν λόγιον, ὁμωνύμως**) καὶ ταῦτα λεγόμενα τοῖς ἑαυτῶν πρακτικοῖς, τῇ τε στροφῇ καὶ ἀντιστροφῇ καὶ ἐπωδῷ ἥτοι ἐξόδῳ καὶ ἐξελεύσει καὶ ἐπιλόγῳ. Καὶ γὰρ καὶ οἱ λυρικοὶ πρὸς ἑκάτερον μέρος τοῦ δήμου***) ὀρῶντες ἐφθέγγοντο τὰ ποιήματα, καὶ τέλει

*) Ante καὶ vocabulum, a quo nova pagina initium capit, alterum καὶ in extrema altera pagina add. cod.

**) ὁμωνύμως cod.

***) οὐδαμοῦ cod.

τοῦ δράματος μέλλοντος παύεσθαι τὸν ἐπὶ τὸν ἐφθέγγοντο, ἥτοι τὴν ὑστέραν ᾧδὴν τε καὶ τὸν ἐπίλογον, εἰς εὐχὰς τὸ πλεῖστον αὐτὸν περικλείοντες. Προοίμιον δὲ τούτοις οὐκ ἦν, ὥς ἐκείνοις, ὅτι ἅμα τῷ εἰσελθεῖν εἰς τὸ θέατρον πρὸς τὸν δῆμον στραφέντες ἅμα τὸ αὐτὸ ἔλεγον καὶ στροφὴν καὶ προοίμιον. Ἐνεκα μὲν τῶν εὐχαρίστων ταῦτα ἐγράφη μοι ἀποδρέπεσθαι*) δὲ καὶ ὑμεῖς τούτων, γεννήματα ἐχιδνῶν καὶ ἀχάριστοι. Φάμενοι δὲ καὶ τὸ γένος τοῦ ποιητοῦ καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ δράματος, χωρίσωμεν ἐπὶ τὴν τοῦ κειμένου σαφὴν καὶ σχολίων τινῶν ἀναπλήρωσιν.

Sequitur in codice γένος Ἀριστοφάνους, deinde Πλούτου ὑπόθεσις, tum versus tres

Βίβλος ἐγὼν σχεδίῃ πρωτόγραφος, αὐτὰρ ὁ Τζέτζης,
Φανολογράφος περ ἐὼν, πρωτογράφος ἔσκεν ἐμεῖο.

Σύμβολα δ' εἰσοραῶς πᾶς ἀρίγνωτα τάδε:

quos tres fabulae Plutus, Nubes, Ranae (45—105) excipiunt. Schedae 106 priorem paginam Equitum argumentum et primi quinque ipsius fabulae versus occupant, in altera autem pagina versus Tzetziани leguntur, quibus argumentum Auium continetur, praemissis aliis quibusdam, quorum hoc est initium: ὄρνιθες δρᾶμα κωμικὸν Ἀριστοφάνους· γραμματικὸς Βυζάντιος, οὐδ' ἔπειτα Ἀριστοφάνης ἐγράψε τὴν ὑπόθεσιν, ἣ κεῖται τῷ βιβλίῳ Τζέτζης τὸ δράμα τοῦτο δὲ θειάζει καὶ ἐξαίρει, ὥς Ἀντιστοράτην, Ἀχαρνεῖς, Εἰρήνην τε καὶ ἄλλα. Scheda 107 saec. XV scriptura vacat: 108 r. in secundo Auium versu desinit; reliqua enim ista argumenti descriptio occupat: 108 u. commentariolos grammaticos continet. Quae quidem omnia ita, ut in codice perscripta sunt, apposui, ut in reliquis quoque, aut in plures certe quam in tres illas, a Tzetza scholia fuisse composita intelligatur: immo uix dubito quin in ipso codice, e quo Ambrosianus descriptus est, aut omnes aut plures fabulae exlitterint, e quibus librarius, complurium poetarum carmina compositurus, eas quae maxime celebratae erant de-

*) ἀποδρέπεσθαι cod. An voluerit ἀποδρέπεσθαι?

prompserit. Et extant fortasse Auium scholia in codice Urbinate 141, quo usus est Kusterus (cf. eius praef. in Aristoph.). Neque enim erat, cur Otto Schneiderus de vetl. in Aristoph. scholl. font., qui suo quidem iure, ut tunc res erat, Tzetzam omnibus Aristophanis fabulis operam dedisse negavit, ad solam Plutum huius codicis inscriptionem revocaret. Hunc autem Aristophanis commentatorem Ioannem fuisse, quoniam fuerunt qui de Isaaco fratre cogitarent, nunc ipsa illa, quae dubitationem moverat, de Homeri carminibus fabella ab Ioanne in Exegesi Iliadis p. 45 et 125 ed. Herm. prolata, hic vero (I, 5 ὡς ἄρτι ποτέ etc.) ab ipso correctae firmatur. Ceterum de ipsis scholiis rectissime iudicavit Kusterus, *ea quae in iis legerentur maxima ex parte in editis ad Aristophanem scholiis ἀντολεῖσθαι quoque occurrere*. Nam si convicia quaedam et vanas iactationes, quibus egregie gaudet ineptissimus homo, reseueris, ita omnino cum scholiis a Kustero editis consentiunt Ambrosiana, ut pauca, quae novi aliquid contineant, inuenerim, antiquiores autem auctores praeter veterum commentatorum, qui οἱ παλαιοὶ σχολιογράφοι vel οἱ παλαιοὶ dici solent, rarissime in auxilium vocati esse videantur.

Sed ut ad id quod propositum est redeam, duo vides esse prooemia, quae cum non tam re, quam verbis distent, tamen vix vereor, ne quis ex uno Tzetzae prooemio alterum ab altero homine diverso modo concinnatum, et a tertio quodam, qui nonnihil interesse inter priorem et secundam formam intellexisset, utrumque coniunctim positum esse existimet. Primum enim tam genuinum Tzetziani sermonis colorem prae se ferunt, ut excerptis ex antiquiore commentario manum, qua multa, velut ea quae de Aristotelis discipulis deque Heliodoro et tragicorum poetarum interpretibus scripta sunt et scholia inepta in ineptos ipsius auctoris versiculos composita, aut omissa esse aut mutata expectaveris, alterutrum passum esse mihi non possum persuadere. Deinde in summa argumenti similitudine non solum quaedam utrumque sibi propria habet, ut in altero est grammaticorum antiquorum memoria et de Susarione historiola,

in altero de satyrorum fabula et de scenae ornamentis disputatio, sed etiam in iis quae utrique communia sunt tanta verborum diversitas est, velut in ipso exordio de Ptolemaeorum bibliotheca, ut haec omnia ex uno quodam commentario deducta esse minime probabile sit. Quo fit, ut ipsum Tzetzam alio tempore aliter scholiis suis praefatum esse credam: e quibus praefationibus cum priorem posuisset librarius, postea alteram, quam in summa rerum intellexit praestantiorē esse, subiecit. Atque in simili argumento saepius se versatum esse ipse indicat his verbis I, 4: *περὶ ποιητῶν πολλάκις ὑμῖν ἐδιδάξαμεν καὶ περὶ τῆς ἀγοραίας καὶ ἀγνιατίδος κωμωδίας* sqq.

Itaque cum duos habeamus Tzetzae commentarios, quorum summa est et cum iis quae e codice Parisino edidit Cramerus Anecd. Paris. I p. 3 sqq., repetiit Meinekius fragm. com. graec. II p. 1234 sqq., et in aliqua parte cum scholio Plautino a Ritschelio edito similitudo, quaeritur, quo haec tria vinculo inter se contineantur. Nam cum post editum Parisinum *περὶ κωμωδίας* grammaticum magna inter viros doctos nata sit dissensio, aliis ex illo ipso Plautinum scholium ductum esse confidenter affirmantibus, aliis e communi utrumque fonte derivatum, maiorem autem Plautini scholii fidem esse aientibus: a qua quidem lite excusatio nobis petenda est, si in simili argumento diutius, quam pro rerum exilitate par erat, versati esse videbimur: haec omnia iam facilius e codice Ambrosiano iudicatum iri speramus.

Atque de Parisino quidem grammatico difficilior quaestio. Nam si recte modo argumentati esse putabimur, erunt fortasse, qui tertiam Tzetzae praefationem illa disputatione contineri dicant. Cui sententiae praesidium peti potest cum ex iis Ambrosiani codicis verbis, quae in nostram partem modo interpretati sumus (quibus de forensi comoedia, id quod ab initio Parisini commentarii fieri videmus, alio tempore se exposuisse indicat scriptor) tum ex his Parisini grammatici verbis p. 1235 Mein. *γέγονε δὲ τῆς μὲν πρώτης κωμω-*

δίας ἄριστος τεχνίτης οὗτός τε Ἀριστοφάνης καὶ Εὐπολὶς καὶ Κρατῖνος, quae ad praefationem Aristophanis haec pertinere certo indicant. Accedit praeterea, quod Heliodori de Homero atque Pisistrato ineptias, quibus antea se in errorem inductum esse fatetur Tzetza, hic tanquam vera narratas esse videmus. At vero obstat Ambrosianorum prooemiorum comparatio, quorum utrumque in aliqua rerum quae narrantur diversitate tamen eundem sequitur argumenti tenorem, ut initio a Ptolemaei curis facto per adumbratas comoediae aetates ad definiendas fabularum partes decurrat, cum in Parisino commentario primis capitibus ordo turbatus sit. Obstat deinde, quod nihil istarum adhortationum, quibus admoneri legentem et scriptoris inuenta venditari videmus, hic legimus. Obstant denique adversariorum sententiae non solum sine ulla refutatione positae, sed etiam ita, ut ne a Tzetza quidem expectari poterat, obtruncatae et inter se commixtae. Quare cum non integrum Tzetzae commentarium, sed excerptum ex hoc a recentiore quodam grammatico nobis oblatum esse appareat: (nam ad Tzetza haec quoque referenda esse, quamvis haesitaret Cramerus Anecd. Oxon. p. 13, post Ambrosiani codicis testimonium nemo negabit:) eo usque progredi non dubito, ut praeter prima capita reliqua omnia aut ex ipso Ambrosiano libro aut ex iisdem certe prolegomenis, quamvis ex alio codice petita fuerint, ducta esse contendam.

Nam si recesseris ab iis, quae ante disputationem de Alexandrinis bibliothecis institutam posita sunt, reliqua ita comparata esse videbis, ut, quemadmodum ex utroque Ambrosiani codicis commentario, aliis omissis, aliis mutatis atque in brevius contractis, conflata sint, facile cognoscas. Initio enim a priore commentario facto mox ubi rem de Ptolemaei studiis hic indicatam potius, quam explicatam vidit brevior, ad alterum pergit. Qua in re quod ipsam illam de Pisistrati curis Homericis fabellam acriter a Tzetza impugnatam temere ascivit, imprudentiae et negligentiae hominis omnino tribuendum est cum Ritschelio Corollar. p. 6; praesertim cum admo-

dum probabile sit, omnem hanc de Alexandrinis bibliothecis et de studiis Pisistrateis narrationem, quam in prolegomena Aristophanea delatam esse iure miratus est Ritscheliuss de schol. Plaut. p. 37, ea sola de causa tam copiose hoc loco a Tzetza expositam esse, ut quavis occasione arrepta Heliodorum, cuius opinione se in errorem inductum esse modo intellexerat, redargueret suumque ipsius errorem corrigeret. Revertitur deinde grammaticus ad priorem praefationem, ut antiquorum interpretum nomina inde transscribat et reseclis inanibus verbis, omissis quae antea aliunde petita posuerat, quemadmodum comoedia per tres aetates mutata sit, exponat. Tum vero ex altera parte integrum caput tertium interponit, qua in re non inutile est scire capita et interstitia, quae fecimus, in codice rubris litteris distincta esse. Rursus autem ab eo prioris partis loco, in quo substiterat (I, 5) opere re-texto ea quae de Dionysio, Cratete, Euclide scripta invenit non minus, quam ante de Heliodoro fecerat, corrumpit, eoque perturbatus ordinem quoque rerum invertit. Ita his ad finem perductis reliqua secundae partis capita, quae satis inepte et ita, ut hominis indolem prorsus pervideas, verbis *γένοιτο δ' ἂν σαφεστέρα ἢ τῶν τοιούτων διδασκαλία ὥδ' ἔως* (p. 1241) annectit, suo modo in usum suum convertit. Nihil in his est, quod dubitationem relinquat, nisi quis forte, ut dicam quod sentio, brevem de comoedia Alcibiadis auctoritate mutata narrationem (p. 1239) aliunde petitam esse dicat, ut de quarto prioris partis capite nihil Parisinus grammaticus attigerit.

Sed *ἀπορίαν* movent prima codicis Parisini capita, quae in Ambrosiano partim desunt, partim tam diversis verbis, ut hinc petita esse non possint, concepta sunt. Atque illud est, quo intricatiorem hanc rem evadere dixi. Nam cum horum maximus sit et cum aliis nonnullis commentariolis, qui fabulis Aristophaneis in codicibus praefixi sunt, et cum Dionysii Thracis scholiis Bekk. Anecd. p. 747 sq., et vero etiam cum Tzetzae iambis Cram. Anecd. Oxon. III p. 340 sqq. consensus, dici nequit, quae inter has Byzantinorum grammaticorum

scriptiones ratio intercedat. Quanquam quoniam hanc quoque Parisini commentarii partem e prolegomenis Aristophaneis haustam esse vidimus, probabile sane est, aliam quandam Tzetzae scriptionem, quae in historia comoediae indaganda versabatur, sive ab ipso Aristophanis interpretationi praefixam, sive ab alio quodam grammatico in brevius contractam et in hoc loco positam extitisse, e qua non solum haec codicis Parisini pars, sed ea etiam, quae in simili argumento versantia nunc in libris Aristophaneis leguntur, excerpta sint. Ipsum autem Tzetzae scholia Dionysiana secutum esse non sine probabilitate coniecit Ritschellius coroll. p. 17, quanquam praecipuum huius opinionis fundamentum, quod in simili apud utrumque de Homeri carminibus narratione positum est, evertere conabimur. Nam Parisinum grammaticum a scholiasta Dionysii usurpatum esse, quae fuit Schneidewini sententia Ephem. Gotting. a. 1840 m. Iun. p. 950, minus veri simile est maxime propter verba ante citata *γέγονε δὲ τῆς μὲν πρώτης* sqq., quae in scholiis Dionysianis p. 749 magis integra habes sic: *καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς πολλὰ γεγονῶσιν, ἐπίσημος δὲ Κρατῖνος ὁ καὶ πραττόμενος· μετέσχον δὲ τινος χρόνον τῆς παλαιᾶς κωμωδίας Εὐπολὶς τε καὶ Ἀριστοφάνης.*

Haec igitur de Parisino commentario. Ad Plautinum autem scholium iudicandum cum praeter hunc iam bipertita codicis Ambrosiani prolegomena proposita sint, e quibus eius origo investigetur, de illis Parisinis quam incerta res sit, testis est eorum qui de hac re disputaverunt dissensio, nec minus diversa a latinis prior Ambrosianorum pars. Contra altera pars ita cum eo consentit, ut non sit iusta causa, cur hoc esse illud, quod se secutum esse latinus grammaticus fatetur, Caecii commentum negemus. Quanquam enim non ita graeca sequitur, ut verbum verbo reddat, tamen, ne dicam de sententiarum quam vides aequalitate, nihil est eorum, quae in latinis aliter quam in graecis dicta sunt, quod non possis Italo homini tribuere. Nam ut haec de Ptolemaeo Philadelpho *qui mirum in modum favebat ingenii et famae doctorum hominum*

facile addere poterat, praesertim cum saepius regem ab auctore suo similiter laudatum esse videret, ita propter verba *graecae artis poeticos libros in unum collegerunt et in ordinem rede-gerunt*, pro quibus in graecis est unum *διώρθωσαν* vocabulum, non opus est ut de alio fonte, qualem finxit Ritschelius coroll. p. 20, cogitemus. Neque enim mirum, quod Italus, quem excerptissem potius sua e graecis et toto commentario perlecto summam argumenti reddidisse, quam graeca verba transtulisse intelligis, pro *διορθοῦν* verbo, cuius vim nec intellexerat, nec uno vocabulo reddere poterat, alia substituit, quae cum *ἀθροίζειν* et *συναθροίζειν* verbis postea positis, tum his maxime *μετὰ βραχὺν τινα χρόνον τῆς συναγωγῆς τῶν βιβλίων ὡς ἔφην καὶ διορθώσεως* indicata esse videbantur, nisi quod alterum de grammaticis, alterum de rege valere non animadvertit. Ea quae proxime sequuntur, in quibus e corrupto nomine *ῥηζα*, dummodo certius de codicis scriptura constaret, *praestantiumque* faciendum esse conicias*), non habent quo dubitationem moveant. Mox autem de Eratosthene et Callimacho non solum verbis *sicuti refert* et *fuit praeterea qui idem asseveret* adiectis suo arbitrio nexum sententiarum supplevit, sed etiam istum *aulicum regium bibliothecarium* non dubito quin e graecis *νεανίσκος ὦν τῆς αὐλῆς*, quae sane quid sibi vellent non poterat perspicere, petiverit. Admodum contraxit librorum barbarorum et curae Pisistrateae memoriam, ita tamen, ut quomodo graecum scriptorem per singula sequatur, bene perspicias. Denique quae Heliodori fabella relata et argumentis quibus a Tzetza impugnata erat indicatis in fine annotationis de Aristarchi aetate posuit, non corrupta illa quidem, sed e graecis verbis *τετάρτῳ ἢ πέμπτῳ ἀπὸ Ζηνοδότου τελοῦντι* male ab Italo intellectis profecta esse vides.

*) Quod Bernhardyus in egregia censura libri Ritscheliani *Annal. crit. Berol.* a. 1838 m. Decemb. p. 828 coniecit *et LXX*, quamvis in eo verissimum, quod sequentem vocem *senum* non mutavit, non probabile esse nunc facile est intellectu. Ritschelii autem coniectura *prehensa secum* (de schol. Plaut. p. 16, ipsi improbata coroll. p. 52) sola litterarum similitudine commendatur. [per alexandriam in compendio illo latere coniecit Eugenius Mehlerus Asciburgensis.]

Itaque cum alium habeamus graecum commentarium aliquanto propius quam illum Parisinum ad latinum accedentem, quem in Plautino scholio expressum esse probabile sit*), equis est, qui Parisinum potius ex Ambrosiano excerptum ei praesto fuisse contendat? Imo sua quisque ratione Tzetianis copiis usus est; qua in re cum maiorem fidem is expetat, qui graeca graece reddidit, at latinus accuratius auctoris sui vestigia pressit. Quo fit ut rem universam iudicanti optime fecisse videri debeat Ritscheliuss, quod quamvis acriter impugnatus Plautini scholii auctoritatem fortiter defendit eique propter illa Parisina quidem, dum utriusque origo inuestigetur, fidem detrahendam esse negavit. Contra nunc etiam alium fontem circumspiciendum esse nego. Nam id omnino hac disputatione efficere volui, ut nec Parisinum commentarium nec scholium Plautinum iam sequendum, sed ad sola Tzetzae prolegomena e codice Ambrosiano edita, utpote genuinum illorum fontem, recurrendum esse ostenderem. Nam ut paucis comprehendam quod dixi, ita prorsus sentio, Parisini *περὶ κομῳδίας* commentarii auctorem praeter prima capita, ex aliis quibusdam prolegomenis Aristophaneis petita, priore Ambrosiani codicis parte cum altera conglutinata negligentissime rem suam gessisse, scholiastam Plautinum autem alteram partem, eamque in iis quae inde petivit multo et copiosiorē et praestantiorē, secutum esse, nonnulla autem, quae non satis intellexerat, suo arbitrio mutasse.

Restabunt nunc duae commentationis nostrae partes, altera ut quae sit Tzetzae in iis quae tradit auctoritas examinetur, id quod iure Bernhardys l. c. p. 824 de homine satis

*) Collegii Romani codices, in quibus est Plantinus liber, e quo Ritscheliuss illud scholium descripsit, magnam partem ex aliis Iesuitarum collegiis, et multi quidem e superiore Italia Romam allati sunt. Quare si de patria et origine Plantini codicis certiores fieri possemus, id quod nec eorum, qui illi bibliothecae praesunt, invidiam fieri nequit, inde fortasse cum quadam probabilitate colligeretur, Italum, qui scholia in eo scripta composuit, ipsum Ambrosianum codicem ex superiore Italia, ut videtur, postquam e Graecia advectus est, nunquam delatum oculis usurpasse.

suspecto desideravit, altera ut numquid novi ex fontis, ad quem iam revocari sumus, integritate erui possit quaeratur. E quibus cum illud quod ad testimoniorum auctoritatem pertinet partim ex universa Tzetzae fide, omnibus nec sane immerito reprehensa, sed a nemine unquam accuratius examinata, partim e fontibus, quibus in hac narratione usus erat, iudicandum sit, prior locus, nisi argumenti amplitudo deterreret, vel ea de causa nunc omittendus erat, quod rei materiam mox novo libro e Vaticano codice edendo auctum iri accepimus.

De auctoribus autem, a quibus ea quae narrat petiverit, aliquam certe partem e bono et antiquo fonte derivatam esse, tum propter certam et a fabulosa inventione alienam narrationis naturam, tum propter idoneam singularum rerum inter se congruentiam communis erat omnium post editum Plautinum scholium sententia. Quae bona opinio quanquam graecis verbis in aliis fortasse minuitur, ut fieri solet in hoc genere, si universam testimoniorum indolem accuratius perspicere licet, augetur tamen in aliis. Antiquos enim auctores omnino ei praesto fuisse, sive integros ipsorum libros legit, sive excerptos ex illis cum nominis indicio commentarios habuit, testes sunt *Dionysii, Cratetis, Euclidis* atque *Heliodori* nomina. E quibus *Dionysii* nomen, iam antea simul cum reliquis e Parisino codice proditum, Meinekius fragm. com. graec. II p. 1240 ad Dionysii Halicarnassensis minoris *μουσικῆς ιστορίας* libros XXXVI, de quibus cfr. idem Mein. hist. crit. com. p. 16, rettulit: nec profecto improbabiliter, praesertim cum in Tzetzae *περὶ διαφορᾶς ποιητῶν* versibus, a Cramero Anecd. Oxon. III p. 343 sqq. editis, ad versum 26 *τὰ σκηνικὰ γράφοντες ἐμπεφυρμένως* in margine codicis Meermanniani ascripta legantur haec *διονύσιος ὁ ἀλικαρνασσεύς καὶ ἕτερος κατὰ τὸν τζέτζη*. Quanquam, dum de huius notae origine constet, videndum, annon rectius de Dionysio Zopyro cogitaveris: quem criticam artem in Aristophanis fabulis facultasse cognovimus e schol. Av. 1297 Dind., ubi si recte emendavit Fabricius bibl. graec. IV, 413 *Διονύσιος καὶ Ζώ-*

πυρος, hunc esse Dionysium Phaselitam, cuius περὶ τῆς Ἀντιμάχου ποιήσεως liber in vita Nicandri citatur, conicias. Quem altero loco posuit *Cratetem* celebrem grammaticum Pergamenum esse, recte censuerunt Meinek. I. c. et MueLLer. Mus. Rhenan. V. a. 1837 p. 358, minus recte tamen Meinek. fecit, quod ad ἀναγραφὰς δραματικὰς, quem librum inter historiae comicorum fontes recenset hist. crit. com. graec. p. 13, eius memoriam referre videtur. Aegre enim adducor ut credam, huiusmodi de tragoediae comoediaeque partibus deque nominibus carminum choricorum disputationibus, quas et hic et in iambis I. c. eius auctoritati tribuit Tzetza, in tali libro locum fuisse. Frequens autem est eius in scholiis Aristophaneis memoria: cf. Schneider de vet. in Aristoph. schol. font. p. 88. Qui quanquam omnia ex eius de dialecto Attica libro petita existimat, sunt tamen, quae vix possunt nisi e scholiis in poetam conscriptis profecta esse, velut schol. Ran. 296, maxime vero quae schol. Eq. 959 additis verbis οὕτως ὁ Κράτης ad eum referuntur. Ita enim non dubitandum quin recte scripserit pro οὕτω Σωκράτης Valckenarius ad Eur. Phoen. 608*). In his igitur annotationibus Cratetem non minus, quam Dionysium ea quae Tzetza ad eos refert exposuisse arbitror. *Euclidem* denique de simili argumento ab eodem Tzetza Cram. Anecd. Oxon. I. c. impugnatum videmus: non videtur autem diversus esse ab illo quem Homeri scholia Lips. II. A, 5 de versu Homerico disputantem introducunt. Nam ut in Homeri interpretatione versabatur, ita comicis quoque vel tragicis poetis operam dedisse, eaque occasione oblata de partibus fabularum exposuisse videtur: cf. Muell. Mus. Rhen. I. c.

Itaque de his tribus grammaticis cum invenerimus, ad eorum sive in tragicos sive in comicos poetas commentarios sententias e Tzetza improbatas revocari posse, quamvis sciam non temere de annotationum scriptione cogitandum esse, non

*) Cratetem inter veteres Aristophanis interpretes numerari video a Bernhardy hist. litt. graec. II, p. 994.

videtur tamen casu factum esse, quod ἐξηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι illi dicuntur I, 5. Quod autem *Heliodorum* quoque inter antiquos, quibus Tzetza usus fuerit, fontes recensuimus, mirabuntur quibus de Byzantino Heliodoro, Dionysii Thracis scholiasta, persuasit Ritscheliuſ de schol. Plaut. p. 147, coroll. p. 9 sqq. Nam cum Heliodori nomine inscriptam in artem Dionysii annotationem, similem ei, quam sine nomine positam habes apud Bekkerum Anecd. p. 797, videret a Villoisonio Anecd. græc. II p. 123 e codice Marciano prolatam, in alio autem Dionysii scholio Bekk. Anecd. p. 767 et ex eodem Marciano codice Vill. II p. 182 eam quam ad Heliodorum Tzetza refert sententiam expositam animadverteret, hunc Bekkerianum interpretem ipsum Heliodorum eumque cum reliquis Dionysii interpretibus in Byzantinorum grammaticorum numero ponendum esse conclusit. Contra quam ratiocinationem quae Bernhardus p. 832 sq. monuit, iis post editum graecum commentarium, illa enim de scholio Plautino disputata erant, nullam amplius vim tribuet vir egregius. Sed dubitationem excitat coniuncta antiquorum grammaticorum cum aetatis Tetzianae homine memoria, et augetur magnopere dubitatio eo, quod sub finem prioris prooemii λεξιγράφοι Ὀμηρικοί reprehenduntur: id quod non posse nisi ad Heliodorum pertinere ei, qui verba proxime antecedentia consideraverit, patebit. Revocamur igitur ad Heliodorum γλωσσῶν Ὀμηρικῶν scriptorem, praesertim cum hunc cum Apione prae ceteris τοὺς γλωσσογράφους dictos esse sciamus: cf. Ritschel. de schol. Plaut. p. 142. At vero bonum et ab ipsius Aristarchi aetate, ut videtur, non ita longe remotum grammaticum, multorum quae Apollonius in lexico Homérico posuit, auctorem, num ineptissima de Pistrati curis Homericis cum Alexandrinorum studiis commixtis fabula dignum putabimus? Minime id quidem probabile, praesertim cum dubitem, num talis narratio, etiamsi minus inepta fuerit, in glossis Homericis locum habuerit: imo ne id quidem verisimile dicas illum librum ad Tzetzae aetatem propagatum esse. Sed praesto est alia scholiorum Homericorum collectio,

qua Eustathium usum esse novimus, ipsa quoque Heliodori et Apionis nominibus nescio quo casu inscripta, sed a genuinis utriusque grammatici scholiis uno volumine comprehensis, ut docuit Lehrsius de Aristarcho p. 387—392, quaest. epic. p. 2, prorsus diversa. Nam Heliodorum verum nomen esse, quamvis constanter Herodorum Eustathius scribat, persuadent Valckenarius de schol. Hom. opusc. II p. 151 et Ritschellius de schol. Plaut. p. 143 et ind. schol. hibern. Bonnens. a. 1840 p. X. In his autem commentariis etsi multa procul dubio fuerunt, quae ab optimis auctoribus petita erant, quippe quos *in iisdem fundamentis quibus codicem Venetum Iliadis inaedificatos fuisse* idem Lehrsius demonstraverit, quid mirum, si in tam incertae aetatis libro, quem aut ab ambiguae fidei homine originem duxisse, aut noviciorum grammaticorum manus passum esse ipsa falsa auctorum inscriptio docet, illius historiologiae locum fuisse credimus*). Hunc igitur librum ut Eustathius ad Homerum interpretandum adhibuit, ita Tzetza quoque, cum exegesi Iliadis scriberet, usurpasse atque ex eo et ad hunc et ad Eustathium praef. II. A. p. 5 et ad Dionysii interpretem istam fabulam propagatam esse arbitramur. Nec vero in eo offendendum est, quod solum Heliodori nomen posuit Tzetza. Similiter enim Eustathius p. 762, 9. et p. 786, 22 (cfr. Lehrs quaest. ep. p. 2) solum Apionem, p. 809, 3 autem *τοὺς περὶ Ἡρόδωρον* nominavit, cum de eodem libro utriusque nomine inscripto cogitaret. Facile autem propter celebrem antiquioris Heliodori memoriam inter *λεξιγράφους* hunc quoque interpretem referre potuit.

Sed horum quidem omnium sententias improbat Tzetza:

*) Pauca sunt, sed certa in iis, quae ex *Ἀπίωνος καὶ Ἡροδώρου ἐπομνημάτων* libro Eustathius affert, indicia, fuisse in eo, quae non poterant ex Aristonici, Didymi, Nicanoris, Herodiani commentariis peti. Sufficiunt enim haec tria a Lehrsio indicata: Eustath. in II. p. 47, 11 sqq, Graecos bis Troiam profectos esse, p. 157, 5 deam *Ἄτην* a Ioue in montem Troianum iactam esse, p. 474, 38 que madmodum Nestor aciem instruxerit, Quae cum in rerum materia explicanda versentur, aliunde atque ex illorum commentariis grammaticis ducta esse videntur.

iis autem quae ipse narrat vis quaedam accedit inde, quod antiquorum librorum auctoritatem se seculum esse gloriatur. Etsi enim hæc II, 1 ἐκ τῶν κειμένων ἀνθρών τῶν βιβλίων et II, 2 κατὰ τὸν τοῦν τῶν βιβλίων nec per se magni facio et de fabularum potius lectione quam de grammaticorum libris interpretor, tamen, quantum quidem ad primum caput quod est de Ptolemaei Philadelphi bibliotheca et de Homeri carminibus, non centemnendum est, quod dicit II, 1 ἐκ τοῦ κειμένου τῆς παλαιᾶς βιβλίου τὸ ἀληθὲς ἀπηκριβώσα, praesertim cum τοὺς παλαιούς et in his prolegomenis et in ipsis scholiis antiquos grammaticos dicere consueverit. Hic autem antiquus liber, cuius se auctoritate niti profitetur, qui fuerit, non est cur vanis coniecturis assequi studeamus. Quanquam de Pistrati curis non improbabiliter Ritscheli coroll. p. 13 et Nitzschius Melet. de hist. Hom. II, 4 p. 17 ad Asclepiadem Myrleanum (v. Lehrs. analect.) se revocarunt, quem ἐν τῷ ἔκτῳ βιβλίῳ τῶν γραμματικῶν de Orpheo Crotoniata atque Pistrato exposuisse ait Suidas v. Ὀρφεύς. De Ptolemaeo Philadelpho autem amplam coniiciendi copiam praebent grammaticorum de Museo libri, quos recenset Klippel de Mus. Alex. p. 11—14.

Atque in his quidem iam subsistamus necesse est.

(Continuabitur.)